

داوود برزآبادی فراهانی

استادیار دانشکده زبان‌های خارجی

چکیده

این نوشته که با هدف بررسی وضعیت دوره‌های ESP در مقطع کارشناسی از طریق نظرخواهی از دانشجویان رشته‌های فنی مهندسی، پزشکی، علوم اجتماعی و علوم انسانی انجام پذیرفت، نشانگر آن است که دوره‌های ESP برای موفقیت دانشجویان در رشته تحصیلی مربوطه‌شان، ضروری است. هر چند که به علت کوتاهی، ضعف محتوی درسی و تمرینات کتابی، این دوره‌ها تقریباً کارائی بایسته را ندارند. در این زمینه پیشنهادهایی نیز برای بهبود وضعیت موجود ارائه شده است. همچنین برای تعیین توانش زبانی دانشجویان رشته‌های فنی مهندسی و پزشکی، از این دانشجویان آزمون تافل (TOEFL) به عمل آمد تا معلوم شود آیا این فرض که چون مخاطبان حداقل در سطوح متوسطی از توانمندی زبانی‌اند، تدوین کتاب و تدریس آن، برای دانشجویان ایرانی با این فرض متناسب است؟ نتایج حاصله نشان داد که دانشجویان حاضر از لحاظ توانش زبانی در سطح متوسطی جای دارند. همچنین برای مقایسه توانش زبانی دانشجویان سال آخر زبان انگلیسی با دانشجویان رشته‌های دیگر، از این دانشجویان نیز آزمون تافل به عمل آمد. اگر چه توانش زبانی دانشجویان رشته زبان انگلیسی اختلافی معنی‌دار با توانش زبانی دانشجویان دو رشته دیگر داشت، ولی در زمینه مهارت شنیداری اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد. همچنین نمره کل دانشجویان رشته زبان انگلیسی در آزمون تافل، از ضعف بودن این دانشجویان در زبان عمومی به هنگام پایان تحصیل حکایت دارد.

واژه‌های کلیدی: انگلیسی برای اهداف ویژه، انگلیسی عمومی، توانش زبانی، مهارت‌ها و اجزای زبانی، اهداف کاربردی

اصطلاح ESP مخفف عبارت انگلیسی (English for Specific Purposes) است که به معنی انگلیسی با اهداف ویژه است. این اصطلاح امروزه توسط تعداد زیادی از مدرسان، کارشناسان و مؤسسات آموزش زبان به کار می‌رود (مان بی^۱ ۱۹۷۸). در این نگرش از زبان انگلیسی، تأکید بر هدف خاص زبان‌آموزان برای یادگیری زبان انگلیسی است (راینسون^۲ ۱۹۸۰). با این یادآوری که منظور از هدف در ESP هدف کاربردی است (ماک‌کی^۳ ۱۹۷۸). رسیدن به این هدف کاربردی، عبارت از موفقیت در کار یا تحصیل، از طریق کاربرد زبان انگلیسی است. بنابراین در ESP، زبان انگلیسی هدف نیست، بلکه وسیله‌ای برای دستیابی به هدف یا اهدافی کاربردی است، به عبارت دیگر زبان‌آموزان در ESP، زبان انگلیسی را برای دستیابی به مهارت‌های کاری و یا مجموعه دیگری از علوم فرا می‌گیرند (ویدوسون^۴ ۱۹۸۳).

اهداف کاربردی در ESP به معنای فراگیری زبان انگلیسی برای موفق شدن در کار یا رشته تحصیلی دیگری است که این فراگیری، در بسیاری از موارد، باید در ظرف زمانی محدودی انجام پذیرد. نکته در اینجاست که یکی از فرضیات طراحان و مدرسان ESP بر این است که زبان‌آموزان مربوطه می‌توانند تا اندازه زیادی در تعیین اهداف خود ایفای نقش کنند (جوردن^۵ ۱۹۹۷).

در ارتباط با نیاز زبان‌آموزان در ESP سه دیدگاه کلی وجود دارد. گروه اول به نقش کلیدی واژگان تخصصی و دستور زبان قائل‌اند (اسپیک^۶ ۱۹۸۸، کوهن ات آل^۷ ۱۹۷۹). گروه دوم بر این باورند که مسائل فرا زبانی، افزودن بر واژگان و ساختار، باید مورد توجه قرار گیرند. این گروه به طور عمومی دیدگاهی مهارتی به آموزش زبان در ESP دارند و باور دارند که برای مثال، در خواندن متون، مهارت‌های خواندن علاوه بر آموزش واژگان و دستور زبان، باید مورد توجه خاص قرار گیرند (جوردن ۱۹۹۷، بیزلی^۸ ۱۹۹۰).

گروه سوم بر این باورند که در طراحی دوره‌های ESP باید به ویژگی‌های زبان‌آموزان از نظر روان‌شناختی و راهبردهای یادگیری و نیز به فرآیند کلی یادگیری توجه خاص داشت. (ون و جونسون^۹ ۱۹۹۷، ویدوسون ۱۹۹۸).

با توجه به سه دیدگاه فوق و نظر به این‌که زبان‌آموزان در ESP افراد بزرگسالی‌اند، با این پیش‌فرض، که زبان انگلیسی عمومی را تا سطح متوسط می‌دانند، می‌توان اظهار داشت که این زبان‌آموزان قادرند تا حد زیادی با نظرات خود دست‌اندرکاران تهیه مطالب ESP را در یافتن، و پیمودن راه صحیح کمک کنند.

نظر به توانایی زبان‌آموزان در ESP در ارائه طریق و با توجه به ارائه دوره‌های ESP برای رشته‌های مختلف دانشگاهی در سراسر ایران، و صرف هزینه و زمان زیاد هم از طرف دست‌اندرکاران و هم از سوی زبان‌آموزان، مطالعه توصیفی حاضر به نظرخواهی (از طریق تهیه، توزیع و تحلیل پرسشنامه) از دانشجویان رشته‌های پزشکی، فنی مهندسی، علوم اجتماعی و علوم انسانی پرداخت، تا شاید نتایج حاصله بتواند در روشن کردن وضعیت حال حاضر آموزش ESP در کشور و ارائه راهبردهایی برای ایجاد تغییرات مثبت راه‌گشا باشد. همچنین با توجه به این‌که سنگ بنای دوره‌های ESP بر پایه متوسط رده‌بندی کردن توانش زبانی مخاطبان پی‌ریزی می‌شود، از رشته‌های تحصیلی موجود در تحقیق، آزمون تافل به عمل آمد. نیز برای روشن شدن وضعیت آموزش زبان در دانشکده زبان‌های خارجی، از دانشجویان سال آخر این دانشکده همین آزمون اجرا گردید که نتایج برآمده، با یکدیگر مقایسه شدند.

بحث و بررسی

روش تحقیق

شرکت کنندگان: شرکت کنندگان در این تحقیق، دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه تهران به شرح زیر بودند:

۱- پزشکی (۱۵۸ نفر)

۲- فنی مهندسی (۱۴۰ نفر)

۳- علوم اجتماعی (۹۲ نفر)

- 1 - Munby
- 2 - Robinson.
- 3 - Mackay
- 4 - Widdowson
- 5 - Jordan
- 6 - Spack
- 7 - Cohen et.al
- 8 - Beasley
- 9 - Wen and Johnson

ابزار جمع‌آوری اطلاعات: برای گردآوری اطلاعات لازم، پرسشنامه‌ای تحت عنوان «پرسشنامه ارزیابی کلاس‌های زبان عمومی و اختصاصی» تهیه گردید. پرسشنامه مربوطه شامل سه بخش و مجموعاً ۳۸ سؤال است.

برای سنجش توانش زبانی دانشجویان رشته‌های تحصیلی مختلف، از آزمون تافل تهیه شده توسط مرکز تافل (ETS, 1998) استفاده شد. این آزمون شامل سه بخش درک شنیداری (۵۰ سؤال)، ساختار زبان (۴۰ سؤال) و درک مفهوم متن (۵۰ سؤال) بود.

روش جمع‌آوری اطلاعات: پرسشنامه تهیه شده و آزمون تافل، توسط همکاران مرکز زبان‌ها در اختیار دانشجویان قرار گرفت و به دانشجویان فرصت زمانی کافی داده شد، تا با دقت به سؤالات مطروحه پاسخ دهند.

تحلیل اطلاعات: پاسخ‌های دانشجویان به سؤالات گروه‌بندی و به صورت توصیفی و تحلیلی گزارش گردیده‌اند. برای بررسی توانش زبانی رشته‌های مختلف تحصیلی، از روش آماری ANOVA استفاده گردید

نتایج حاصله: سؤالات مطروحه در پرسشنامه در مجموع هشت مقوله زیر را در بر داشت:

۱- ارزیابی دانشجویان از توانش زبانی خود در مهارت‌های مختلف

۲- کارایی دوره‌های ESP کاربردی در دانشگاه تهران

۳- ضرورت وجود دوره‌های ESP در مقایسه با دوره‌های آموزش زبان عمومی

۴- کفایت زمان اختصاص داده شده به دوره‌های ESP

۵- ضرورت تسلط به انگلیسی برای موفقیت در رشته تحصیلی

۶- الویت مهارت‌ها و اجزای زبان انگلیسی در ESP

۷- الویت بخش‌های مختلف در آموزش مهارت خواندن

۸- ارتباط محتوایی دوره‌های حاضر ESP با رشته تحصیلی دانشجویان

جداول زیر نتایج حاصله از جمع‌بندی اطلاعات پرسشنامه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۱- ارزیابی دانشجویان از توانش زبانی خود در مهارت‌های مختلف

مهارت شنیداری	خیلی خوب	خوب	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف
فنی مهندسی	—	—	۶۰	۲۰	۲۰
پزشکی	—	۱۰	۶۰	۳۰	—
علوم اجتماعی	—	۲۰	۶۰	۲۰	—
علوم انسانی	—	۳۰	۵۰	۲۰	—
مهارت گفتاری					
فنی مهندسی	—	۱۰	۴۰	۵۰	—
پزشکی	—	۲۰	۴۰	۴۰	—
علوم اجتماعی	—	—	۵۰	۴۰	۱۰
علوم انسانی	—	۲۰	۴۰	۲۰	—
مهارت خواندن					
فنی مهندسی	۲۰	۳۰	۴۰	۱۰	—
پزشکی	—	۵۰	۳۰	۲۰	—
علوم اجتماعی	—	۲۰	۶۰	۲۰	—
علوم انسانی	—	۲۰	۵۰	۳۰	—
مهارت نوشتاری					
فنی مهندسی	—	۳۰	۴۰	۳۰	—
پزشکی	—	۳۰	۷۰	—	—
علوم اجتماعی	—	۲۰	۵۰	۳۰	—
علوم انسانی	—	۳۰	۲۰	۵۰	—

جدول ۲- کارآیی دوره‌های حاضر ESP

رشته تحصیلی	تأثیر مثبت	بی‌تأثیر	تأثیر منفی
فنی مهندسی	۲۰	۷۰	۱۰
پزشکی	۴۰	۵۰	۱۰
علوم اجتماعی	۳۰	۶۰	۱۰
علوم انسانی	۴۰	۶۰	—

جدول ۳- ضرورت وجود دوره‌های ESP. در مقایسه با دوره‌های آموزش زبان عمومی

رشته تحصیلی	موافق ESP	مخالف ESP
فنی مهندسی	۸۰	۲۰
پزشکی	۹۰	۱۰
علوم اجتماعی	۷۰	۳۰
علوم انسانی	۸۰	۱۰

جدول ۴- کفایت زمان اختصاص داده شده به ESP

رشته تحصیلی	زمان کافی است	زمان کافی نیست
فنی مهندسی	—	۱۰۰
پزشکی	۵۰	۵۰
علوم اجتماعی	—	۱۰۰
علوم انسانی	۴۰	۶۰

جدول ۵- ضرورت تسلط به انگلیسی برای موفقیت در رشته تحصیلی

رشته تحصیلی	خیلی مهم	مهم	تا اندازه‌ای مهم	بی‌اهمیت
فنی مهندسی	۳۰	۶۰	۱۰	—
پزشکی	۵۰	۵۰	—	—
علوم اجتماعی	۴۰	۵۰	۱۰	—
علوم انسانی	۲۰	۴۰	۳۰	۱۰

جدول ۶- الویت مهارت‌ها و اجزای زبانی در ESP

رشته تحصیلی	الویت ۱	الویت ۲	الویت ۳	الویت ۴	الویت ۵	الویت ۶
فنی مهندسی	درک مفهوم متن	واژگان	مهارت گفتاری	مهارت نوشتاری	مهارت شنیداری	دستور زبان
پزشکی	درک مفهوم متن	مهارت گفتاری	واژگان	مهارت شنیداری	دستور زبان	مهارت نوشتاری
علوم اجتماعی	درک مفهوم متن	واژگان	مهارت گفتاری	مهارت شنیداری	مهارت نوشتاری	دستور زبان
علوم انسانی	درک مفهوم متن	واژگان	مهارت گفتاری	دستور زبان	مهارت شنیداری	مهارت نوشتاری

جدول ۷- الویت بخش‌های مختلف در مهارت خواندن

بخش‌های مختلف در کلاس خواندن						رشته
الویت ۶	الویت ۵	الویت ۴	الویت ۳	الویت ۲	الویت ۱	تحصیلی
ترجمه	دستور زبان	آشنایی با متون مختلف	استفاده از فرهنگ لغات	واژگان	تکنیکهای خواندن	فنی مهندسی
استفاده از فرهنگ لغات	دستور زبان	ترجمه	آشنایی با متون مختلف	واژگان	تکنیکهای خواندن	پزشکی
استفاده از فرهنگ لغات	دستور زبان	آشنایی با متون مختلف	واژگان	تکنیکهای خواندن	ترجمه	علوم اجتماعی
آشنایی با متون مختلف	ترجمه	استفاده از فرهنگ لغات	دستور زبان	تکنیکهای خواندن	واژگان	علوم انسانی

جدول ۸- ارتباط محتوایی دوره‌های حاضر ESP با رشته تحصیلی دانشجویان

بی‌ارتباط	تا اندازه‌ای مرتبط	مرتبط	رشته تحصیلی
۱۰	۵۰	۴۰	فنی مهندسی
۱۰	۳۰	۶۰	پزشکی
۲۰	۳۰	۵۰	علوم اجتماعی
۲۰	۳۰	۴۰	علوم انسانی

نگاهی به جداول یک تا هشت نشان می‌دهد که دانشجویان رشته‌های تحصیلی شرکت‌کننده در این پژوهش، با اکثریت قریب به اتفاق، در وزارت علوم و تحقیقات و فناوری زبان‌اند.

- ۱- مهارت خواندن، از دیگر مهارت‌ها برتر است. پس از آن، مهارت‌های نوشتاری، شنیداری و گفتاری اولویت‌بندی شده‌اند.
- ۲- دوره‌های کنونی ESP از نظر بیش از نیمی از شرکت‌کنندگان، فاقد کارایی لازم در مطالعه است.
- ۳- هشتاد درصد بر این باورند که دوره‌های ESP باید وجود داشته باشند و بین ESP و زبان عمومی اختلاف وجود دارد.
- ۴- در ارتباط با زمان اختصاص یافته، نظر غالب بر آن است که طول زمان حاضر کفایت نمی‌کند (۷۵ درصد).
- ۵- هشتاد و پنج درصد از دانشجویان معتقدند که فراگیری ESP به موفقیت تحصیلی آنان کمک زیادی می‌کند.
- ۶- دانشجویان مهارت‌ها و اجزای زبانی زیر را به ترتیب الویت برای گنجاندن در دوره‌های ESP یادآور شدند:

- مهارت خواندن

- واژگان

- مهارت گفتاری

- مهارت شنیداری

- دستور زبان

- مهارت نوشتاری

- ۷- دانشجویان عناوین زیر را برای تدریس مهارت خواندن بر حسب الویت انتخاب کردند:

- فنون خواندن

- واژگان

- ترجمه

- آشنایی با متون مختلف (توصیفی، روایی و غیره)

- دستور زبان

- آشنایی با فرهنگ لغات

در ارتباط با بخشی از پرسشنامه که از دانشجویان می‌خواهد توانمندی خود را در چهار مهارت زبانی حدس بزنند، اطلاعات حاصله نشانگر آن است که بیش از ۷۰ درصد از آنان توانایی زبانی خود را در حد متوسط می‌دانستند. این یافته با این نظریه که دوره‌های ESP برای مخاطبانی که دانش زبانی آن‌ها در حد متوسط است، همخوانی دارد. ولی برای اطمینان از درستی این مطلب، از دانشجویان رشته‌های فنی مهندسی و پزشکی، آزمون تافل به عمل آمد. در ضمن برای مقایسه وضعیت این دانشجویان با دانشجویانی که رشته اصلی آن‌ها زبان انگلیسی است، از دانشجویان رشته زبان انگلیسی (سال آخر) دانشکده زبان‌های خارجی نیز آزمون تافل گرفته شد. نتایج حاصله نشان داد که توانش زبانی گروه زبان انگلیسی، از توانش زبانی دانشجویان رشته‌های فنی مهندسی و پزشکی، به صورت معنی‌داری بهتر است، گرچه بین توانش زبانی دو گروه فنی مهندسی و پزشکی، اختلاف معنی‌داری دیده نشد.

نکته‌های تأمل برانگیز در این مقایسه عبارتند از:

- ۱- بین دانشجویان گروه زبان انگلیسی، فنی مهندسی و پزشکی از نظر مهارت شنیداری اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد. این نکته لزوم تأکید بر مهارت شنیداری در دانشکده زبان‌های خارجی را به اثبات می‌رساند.
- ۲- نمره تراز دانشجویان فنی مهندسی در امتحان ۴۳۷، دانشجویان رشته پزشکی ۴۵۰ و دانشجویان زبان انگلیسی ۵۳۳ به دست آمد. این نمرات حاکی از آنند که دانشجویان فنی مهندسی و پزشکی از نظر توانش زبانی در سطوح متوسط جای گرفته‌اند (زیرا دفترچه راهنمای آزمون تافل، نمره زیر ۴۰۰ را ضعیف ارزیابی می‌کند)، این بدین معنی است که توانش زبانی مخاطبان دوره ESP در ایران، با تعریفی که از سطح زبانی مخاطبان ESP در کل به عمل آمده است، همخوانی دارد.

از طرف دیگر، کسب نمره ۵۳۳ توسط دانشجویان سال آخر دانشکده زبان‌های خارجی، نشانگر آن است که توانش زبانی این دانشجویان در حد انتظار نیست، بنابراین باید تأکید جدی‌تری بر آموزش زبان انگلیسی عمومی در دانشکده زبان‌های خارجی دانشگاه تهران به عمل آید (باید توجه داشت که دانشگاه‌های انگلیسی زبان برای پذیرش دانشجو در مقطع کارشناسی حداقل نمره ۵۵۰ را شرط پذیرش قرار می‌دهند).

جدول ۹- جدول مقایسه نمرات تافل سه رشته فنی مهندسی، پزشکی و زبان انگلیسی در کل و در هر یک از بخش‌های آزمون تافل

سطح معنی دار			
۰/۰۰۲ ۰/۰۰۰	پزشکی مهندسی	انگلیسی	تافل
۰/۰۰۲ ۰/۳۲۸	انگلیسی فنی مهندسی	پزشکی	
۰/۰۰۰ ۰/۳۲۸	انگلیسی پزشکی	فنی مهندسی	
۰/۲۱۴ ۰/۰۷۷	پزشکی فنی مهندسی	انگلیسی	بخش شنیداری
۰/۲۱۴ ۰/۷۷۱	انگلیسی فنی مهندسی	پزشکی	
۰/۰۷۷ ۰/۷۷۱	انگلیسی پزشکی	فنی مهندسی	
۰/۰۰۰ ۰/۰۰۰	پزشکی فنی مهندسی	انگلیسی	دستور زبان
۰/۰۰۰ ۰/۵۳۳	انگلیسی فنی مهندسی	پزشکی	
۰/۰۰۰ ۰/۵۳۳	انگلیسی پزشکی	فنی مهندسی	
۰/۰۰۱ ۰/۰۰۰	پزشکی فنی مهندسی	انگلیسی	بخش درک مطلب
۰/۰۰۱ ۰/۰۷۸	انگلیسی فنی مهندسی	پزشکی	
۰/۰۰۰ ۰/۰۷۸	انگلیسی پزشکی	فنی مهندسی	

با توجه به نتایج حاصله از پرسشنامه و آزمون تافل، می‌توان به نتایج زیر اشاره نمود:

- ۱- دوره‌های ESP از موفقیت لازم بهره نمی‌برند، زیرا از دیدگاه بیشتر دانشجویان، این دوره‌ها به دلیل عدم اختصاص زمان کافی و ارتباط کم محتوا و تمرینات درسی دوره‌ها با نیاز دانشجویان، کارا و قوی نیستند.
- ۲- نیاز مهم دانشجویان در کتاب‌های ESP مهارت خواندن است. این دانشجویان برای دستور زبان انگلیسی و مهارت نوشتاری اهمیت کمتری قائل‌اند، آنان اظهار می‌دارند که آموزش واژگان اهمیت بسیار دارد و نیز بر لزوم توجه بر مهارت‌های شنیداری و گفتاری پافشاری می‌کنند.
- ۳- برای تسلط بر مهارت خواندن، که از نظر دانشجویان بیشترین اهمیت را دارد، لازم است به موارد زیر که بنابر اولویت، ترتیب‌بندی شده‌اند، تأکید شود:

- فنون خواندن

- واژگان

- ترجمه

- آشنایی با متون مختلف (توصیفی، روایی و غیره)

- دستور زبان

- آشنایی با فرهنگ لغات

- ۴- با توجه به نتایج حاصله از آزمون تافل، به نظر می‌رسد که دانشجویان رشته‌های غیر زبان از سطح متوسطی از توانش زبان انگلیسی برخوردارند، بنابراین مواد درسی ESP را می‌توان با لحاظ این امر تدوین و به پیش برد.

- ۵- همچنین نتایج حاصله از آزمون تافل نشان می‌دهد که دانشجویان زبان انگلیسی دانشکده زبان‌های خارجی، در مجموع در هنگام فارغ‌التحصیلی از توانش زبانی قابل قبولی بهره نمی‌برند که در این زمینه، به ویژه ضعف آنان در مهارت شنیداری، قابل تأمل است.
- در پایان باید به خاطر داشت که مطالعه حاضر در سطح دانشگاه تهران صورت پذیرفته و لازم است نتایج به دست آمده با توجه به این نکات، مورد ارزیابی و استفاده قرار گیرند.

- 1- Beasley, C. J. *Content- based language instruction: helping ESL/ EFL students with language and study skills at tertiary level*. TESOL Conference Murdoch University, 1990.
- 2- Cohen A., Glasman, H., Rosenbaum- Cohen, P. R., Ferrara, J., & Fine, J. 3- Reading for specified purposes: discourse analysis and the use of student informants. *TESOL Quarterly*, 13 (4), 1979.
- 3- Jordan, R. R. *English for academic purposes: a guide and resource book for teachers*. Cambridge University Press, 1997.
- 4- Mackay, R. Identifying the nature of the learner's needs. In R. Mackay and A. Mountford (Eds). *English for specific purposes*. London: Longman, 1978.
- 5- Munby, J. *Communicative syllabus design*. Cambridge : Cambridge University Press, 1978.
- 6- Robinson, P. C. *English for specific purposes : the present positim*. Oxford: Pergamon Press, 1980.
- 7- Spack, R. Initiating ESL students into the academic discourse community: how far should we go? *TESOL Quarterly*, 22 (1). 1988.
- 8- Wen, Q. & Johnson, R. K. L2 learner variables and English achievement: a study of tertiary- level English majors in China. *Applied Linguistics*, 1997.
- 9- Widdowson, H. G. *Learning purpose and language use*. Oxford: Oxford University Press, 1983.
- 10- Widdowson, H. G. Communication and community: the pragmatics of ESP. *English for Specific Purposes*, 17 (1)1998.